

UDK 316.774(477)

Pregledni rad

Тетяна КУЗНЕЦОВА (Одеса)

Національний університет „Одеська юридична академія“

arnautova.tv@gmail.com

РИТОРИКА НЕНАВИСТІ В СУЧАСНИХ МЕДІА: УКРАЇНСЬКИЙ КОНТЕКСТ

Стаття присвячена проблемі вияву мови ворожнечі в сучасних українських ЗМІ. Зокрема в роботі представлено результати проведеного протягом 2016-2018 рр. контент-аналізу одеських мас-медіа, що демонструє основні тенденції вияву мови ворожнечі. Встановлено, що основними об'єктами ненависті в одеських мас-медіа є українсько-російські відносини, представники етнічних та національних груп, мешканці окремих регіонів та окремі соціальні групи. «Найпотужнішим» об'єктом за інтенсивністю вияву ворожнечі за аналізований період стали представники етнічних та національних груп. За нашими даними, стосовно цих груп журналісти припускаються використання некоректних характеристик, негативного контексту, необґрунтованої актуалізації приналежності людини до певної етнічної групи. Використані цитовані матеріали (без журналістського коментаря) містять не лише негативно-оцінні слова та вислови, а й відкриті погрози, заклики до знищення, що й призводить до розпалювання міжнаціональної ворожнечі та ненависті. У деяких матеріалах простежується активне використання некоректних найменувань та негативних оцінок щодо деяких соціокультурних груп, подача матеріалу про ці групи в негативному контексті.

Ключові слова: *мова ворожнечі, мас-медіа, медіатекст, дискурс ненависті, дискримінація, комунікація, комунікативне середовище України.*

Сьогодні однією з активно обговорюваних і поряд з цим однозначно не вирішеною є проблема „мови ворожнечі“. І питання навіть не в тому, що до сих пір немає однозначно прийнятого визначення цього явища. Сьогодні активно піднімаються дискусії стосовно того, чи варто себе поводити етично зі своїм ворогом, тим більше в ситуації реальної

війни. Хоча, з іншого боку, виникають питання: а чи завжди ця ворожнеча справді стосується нашого ворога? А чи не породжуємо ми самі собі нових ворогів, використовуючи риторику ненависті, порушуючи норми і стандарти журналістики?

Поняття „мова ворожнечі“ запозичене лінгвістами із соціології. У 1960-х рр. зарубіжні соціологи дійшли висновку, що для підтримки стабільного балансу в суспільстві потрібен постійний моніторинг мови політики і суспільно відкритих каналів комунікації з метою виявлення агресії. Цей напрям соціального регулювання здебільшого залежав від успіхів соціопсихотерапії, що досліджувала питання зв'язку між рівнем особистої тривоги та соціальною агресивністю, яка стала розглядатися як щось украй небезпечне та небажане. Комунікативні дослідження цього явища активно розпочалися в Європі та США з кінця 90-х рр. минулого століття, коли предметом уваги багатьох науковців була проблема дискурсу нерівності. У 1997–1998 рр. голландський учений Т. ван Дейк разом з дослідником із Віденського університету Р. Водак, працюючи над проектом „Racism at the top“ („Расизм у верхах“), показали, як дискурс відтворює основні соціальні уявлення про „інших“, „чужих“ у суспільно-політичному контексті. У статті „Мас-медіа сьогодні: дискурси домінування або дискурси різноманітності“ Т. ван Дейк акцентує увагу на ідеологічних змінах і ролі ЗМК у цьому процесі, виявляючи основні трансформації в політичних і медійних дискурсах, наголошуючи на породженні настроїв страху, тривоги, скептицизму в суспільстві¹. У пострадянському просторі науковці зверталися передусім до лінгвістичних досліджень мовленнєвої агресії, у ході яких виявили сутнісні ознаки цього явища, з'ясували причини його появи, визначили основні різновиди².

Українські дослідники порівняно недавно розпочали дослідження „мови ворожнечі“, звертаючи увагу передусім на специфіку її вияву в медіатекстах³.

---

¹ Van T. A. Dijk, *The Mass Media Today: Discourses of Domination or Diversity?* In: Journal of the European Institute for Communication and Cultural, 1995, Vol. 2. URL: <https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/13183222.1995.11008592>

² Див., наприклад: Екатерина В. Какорина, *Стилистический облик оппозиционной прессы*, In: *Русский язык конца XX столетия (1985–1995)*, Языки русской культуры, Москва, 1996, с. 409–426.

³ Див., наприклад: *Мова ворожнечі та ЗМІ: міжнародні стандарти та підходи: Проєкт „Без кордонів“ ГО Центр „Соціальна дія“*, Київ, 2015, Режим доступу: http://noborders.org.ua/wp-content/uploads/2015/11/guidelines_hatespeech_media.pdf; *Мова ворожнечі у ЗМІ: якою вона буває та до чого призводить (інфогафіка)*, In: Інститут масової інформації, 2014, Режим доступу: <http://imi.org.ua/advice/mova-vorojnechi-u-zmi-yakoyu-vona-buvae-ta-do-chogo-prizvodit-infografika/>; *Мова ворожнечі: які ви-*

Аналізуючи явище мови ворожнечі, науковці та медіа-експерти, як правило, послуговуються визначенням, поданим у Рекомендаціях Комітету міністрів Ради Європи № 97(20)59, де зазначається, що „мова ворожнечі“ – це всі види висловлювань котрі поширюють, розпалюють, підтримують або виправдовують расову ненависть, ксенофобію, анти-семітизм та інші форми ненависті, викликані нетерпимістю, в тому числі нетерпимістю, що виявляється у формі агресивного націоналізму та етноцентризму, дискримінації меншин і ворожого ставлення до них, а також іммігрантів та осіб, що за своїм походженням належать до іммігрантів. У цьому сенсі поняття „мова ворожнечі“ поширюється на всі висловлювання, які спрямовані проти певної особи або визначеної групи осіб⁴.

Об'єктом для ненависті, агресії та ворожнечі, зазвичай, є соціокультурна група, яка належить до інших – національностей, етнічних груп, релігій, партій, орієнтацій тощо. Зрозуміло, сила та діапазон вияву цих одиниць можуть бути зумовлені багатьма чинниками, серед яких значну роль сьогодні відіграє соціокультурний контекст, соціокультурний простір і навіть час.

Згідно з оцінкою незалежних громадських організацій, які здійснюють моніторинг інформаційного простору, практика використання „мови ворожнечі“ суб'єктами української інформаційної сфери залишається порівняно низькою. Зокрема, за підсумками контент-аналізу, здійсненого у серпні 2015 р. експертами українського об'єднання „Центр контент-аналізу“, встановлено, що рівень використання „мови ворожнечі“ в українських медіа не є високим (1,7% від кількості повідомлень на тему Донбасу, Криму та Росії⁵. Проте мова ворожнечі знаходить свій вияв не лише стосовно українсько-російських відносин, а й стосовно багатьох соціокультурних груп, про що свідчить проведений нами моніторинг

словлювання не можна поширювати в ЗМІ? In: Центр демократії та верховенства права, 2017, Режим доступу: <http://cedem.org.ua/consultations/mova-vorozhnechi-yakivyslovlyuvannya-ne-mozhna-poshyruvaty-v-zmi/>; Яна Прихода, *Зломова у газетному тексті, або наслідки свободи називання зла*, In: Медіа-атака : матеріали Міжнародної конференції „Медіаосвіта як частина громадянської освіти“, Західноукраїнський медіа-центр „Нова журналістика“, Львів, 2002, с. 28–31; Катерина Рускевич, *Риторика ненависті*, Режим доступу: <http://liva.com.ua/ritorika-nenavisti.html>.

⁴ *Recommendation NO. R (97) 20 Of the Committee of Ministers to member states on „hate speech“*. URL: <https://rm.coe.int/CoERMPublicCommonSearchServices/DisplayDCTMContent?documentId=0900001680505d5b>

⁵ „Практика використання „мови ворожнечі“ (*hate speech*) українськими ЗМІ“, Київ, 2015, In: osvita.mediasapiens, Режим доступу: http://osvita.mediasapiens.ua/mediaprosvita/research/doslidzhennya_praktika_vikoristannya_movi_vorozhnechi_hat_e_speech_ukrainskimi_zmi

українських медіа південного регіону.

Зокрема з метою визначення специфіки вияву мови ворожнечі у сучасному інформаційному просторі південного регіону України нами було проведено моніторинг матеріалів популярних онлайн-видань міста Одеси („Таймер“, „УСИ Одесса“, „Odessit“, „048“, „Думская“)⁶ за період з 1 червня 2016 року до 1 червня 2018 року. У рамках цього моніторингу у фокусі нашої уваги були такі групи:

- особи за статевою ознакою;
- представники різних релігійних течій;
- мігранти/біженці;
- внутрішньо переміщені особи;
- представники різних етнічних груп;
- представники різних соціальних груп.

У ході аналізу встановлено, що сьогодні основними об'єктами ненависті в одеських мас-медіа є українсько-російські відносини, представники етнічних та національних груп, мешканці окремих регіонів та окремі соціальні групи.

„Найпотужнішим“ об'єктом за інтенсивністю вияву ворожнечі за аналізований період стали представники етнічних та національних груп. Одним з найрезонансніших випадків міжетнічної пропаганди стала антиромська інформаційна кампанія у серпні-вересні 2016 р. після трагічного інциденту в селі Лоцинівка Ізмаїльського району Одеської області⁷.

До проявів мови ворожнечі в даному випадку можна віднести пу-

---

⁶ Варто зауважити, що мовою засобів масової інформації Одеси переважно є російська. Зокрема, згідно з дослідженням Інституту масової інформації, на місцевому телебаченні українською мовою транслюється понад 50% тижневих випусків новин, однак саме телебачення – переважно російськомовне. Що стосується преси, переважна більшість газет виходить російською мовою, україномовними є лише дві газети (а саме: „Одеські вісті“ та „Чорноморські новини“). Інші видання можуть публікувати матеріали українською на непостійній основі („Вечерня Одесса“ – одна шпальта, „Одесская жизнь“ – окремі статті тощо). У регіоні є газета, що виходить болгарською мовою – „Роден край“. Понад 90% веб-сайтів подають інформацію російською мовою, лише один сайт, *Наррумисто*, – частково українською (дет. див: <https://imi.org.ua/articles/doslidjennya-media-situatsiji-na-shodi-i-pivdni-ukrajini-odeska-oblast-i535>). У зв'язку з цим представлений у даному дослідженні емпіричний матеріал є передусім російськомовним.

⁷ Довідково: Міжетнічний конфлікт стався в с. Лоцинівка 28 серпня 2016 року. Приводом стало затримання правоохоронними органами представника ромської національності за підозрою у скоєні вбивства неповнолітньої місцевої мешканки. Внаслідок цього жителі села вчинили самосуд на ромською спільнотою, що супроводжувалось погрозами, погромом ромських будинків, та незаконним рішенням місцевої влади щодо виселення ромів з місця їх проживання. Подія мала негативне висвітлення засобами масової інформації, які виправдовували учасників самосуду.

блічні заяви офіційних посадових осіб, зокрема коментарі чинного на той час голови Одеської облдержадміністрації М. Саакашвілі [24tv. – Режим доступу: http://24tv.ua/saakashvili_prokomentuvav_masovi_zavorushennya_cherez_vbivstvo_ditini_na_odeshhini_n720361]; рішення органів місцевої влади, що публічно зайняли позицію захисту тих, хто здійснив самосуд над ромською спільнотою; прямі дії (формування пікетів, протестних груп) членів окремих суспільно-політичних рухів радикального спрямування [azov.press/ukr/protistoyannya-v-seli-loschinivka-triva-zhiteli-formuyuyut-zagonisamooboroni].

Низка загальнонаціональних та регіональних медіа (Українська правда, ICTV, Бесарабія.inform, Одеса.dero та ін.), висвітлюючи цей інцидент, дотримувались позиції прихованого або відкритого співчуття учасникам погрому, поширювали неперевірену інформацію, оперуючи не фактами, а стереотипами щодо однієї сторони протистояння (вказували на приналежність підозрюваного до ромської національності та посилювались на неперевірену інформацію щодо наявності в селі наркопритону, організованого місцевою ромською спільнотою).

Журналісти в матеріалах відкрито вказували національність підозрюваного (у багатьох випадках без рішення суду прямо називали його вбивцею та гвалтівником), використовували образливе та стереотипне „циган“, протиставляли ромську громаду місцевим жителям чи іншим національностям тощо. Порівняйте: „Цыганские банды терроризируют Николаев, а правоохранители бездействуют. Жители ромской национальности, с тихого согласия правоохранителей, превратили один из микрорайонов нашего города в рассадник преступности. Именно в микрорайоне Ялты Заводского района г.Николаева цыганская преступная группировка на протяжении многих лет держит в страхе местное население (...) Цыгане охватили практически все виды преступной деятельности: наркоторговля, воровство, мошенничество, торговля людьми, грабежи и т.д. Криминогенная обстановка в микрорайоне растет, а преступления, совершаемые цыганами, становятся все более дерзкими и жестокими“ (<http://podrobnosti.mk.ua/2016/03/22/cyganskie-bandy-terroriziruyut-nikolaev-a-pravoohraniteli-bezdeystvuyut.html>); „Протистояння в селі Лоцинівка триває: жителі формують загони самооборони“ (<http://azov.press/ukr/protistoyannya-v-seli-loschinivka-triva-zhiteli-formuyuyut-zagonisamooboroni>); „В селі на Одещині вбили дитину: громада влаштувала погроми, вимагає виселити ромів“ (<http://www.pravda.com.ua/news/2016/08/28/7118910/15>); „Вбивство 9-річної дитини в Лоцинівці: завтра за цыганами прийдуть вантажівки“ (<http://fakty.ictv.ua/ua/proisshestvija/20160828-1593013/16>);

„В Лоцинівці, де вбили дівчинку, знаходиться наркопритон“ (<http://odesa.depo.ua/ukr/odesa/v-loshchinivtsi-de-vbili-divchinku-znahoditsya-narkopriton--29082016094300>).

Щодо інших випадків використання мови ворожнечі стосовно етнічних груп в одеських медіа, то можемо зазначити випадки, як правило, м'якої мови ворожнечі, що виявлялася через негативно-оцінні характеристики, „ворожі“ ярлики, недоцільне використання назв національної та етнічної приналежності, що й сприяло створенню стереотипного образу національних меншин як ворога. Ця тенденція найчастіше простежується в матеріалах, в яких висвітлюються проблеми криміналу, ДТП: журналісти часто невмотивовано зазначають національність підозрюваних у здійсненні того чи іншого злочину або учасників надзвичайної події. Крім того мають місце використання в матеріалах найменувань етнічної групи з ярликами „бандити“, „вбивці“ до прийняття судового рішення. Порівняйте: „Сотрудники полиции задержали членов банды похитителей и вымогателей, состоящей из выходцев из Кавказского региона“ (048. – 17. 3. 2018); „В Одесской области задержали румына с наркотиками“ (Одесса онлайн. – 11. 2. 2018), „В Одессе патриоты задержали путинских молдован“ (048. – 20. 5. 2017); „В СБУ нашли новых врагов Украины: одесских болгар, гагузов, русинов и венгров“ (Таймер. – 17. 3. 2017); „Стрельба возле одесского суда: полиция разыскивает банду грузин“ (Таймер. – 1. 12. 2016); „В одесском аэропорту задержали турка, подозреваемого в терроризме“ (УСИ. – 5. 12. 2016).

Як бачимо, у текстовому просторі створені журналістами образи „своїх“ та „чужих“ національностей і етнічних груп перебувають в опозиції. При цьому спрацьовує стереотип сприйняття „чужого“ передусім як загрози для „своїх“. Занурюючи назву національності чи етнічної групи в негативний контекст, стверджуючи про її кримінальність до судового рішення журналіст тим самим створює їх негативний образ, позиціонує як джерело кримінальної загрози, а це, у свою чергу, призводить до дискредитації групи в цілому.

У ході моніторингу поряд з необґрунтованою актуалізацією приналежності людини до певної етнічної групи, також зафіксовано випадки використання некоректних одиниць й стосовно окремих соціальних груп. Зокрема в окремих текстах має місце лексема „нелегали“ замість більш коректного і рекомендованого міжнародними правозахисними організаціями „мігранти без документів“. Порівняйте: „В Одессе обнаружили тридцать азиатов-нелегалов“ (Таймер. – 28. 3. 2017), „В Коблево задержали 12 нелегалов“ (Таймер. – 29. 6. 2017), „Одесская область: на границе с Молдовой задержали нелегальных мигрантов и их проводника“ (Думская. – 1. 1. 2017).

Стійка тенденція використання некоректних лексичних одиниць простежується й стосовно осіб, які не мають житла: замість нейтральної назви „особи без місця проживання“ журналісти використовують некоректне найменування „бомжі“. Поряд з цим журналісти не лише подають некоректну назву цієї соціальної групи, а й активно занурюють її в негативний контекст, позиціонують групу як джерело загроз, що сприяє стійкості сформованому негативного образу та негативного стереотипу щодо цих людей. Наприклад: „*Неизвестные бомжеватого вида оседлали одесский трамвай*“ (048. – 3. 2. 2018), „*Парк Горького закроют из-за скопления бомжей, хулиганов, алкоголиков*“ (УСИ Одесса. – 8. 7. 2017), „*Одесситы боятся ходить по парку Шевченко из-за бомжей*“ (Таймер. – 17. 6. 2017), „*В парке Шевченко в 200-х метрах от здания администрации парка живут и гадят бомжи*“ (Таймер. – 17. 6. 2017).

У ході проведеного моніторингу була виявлена тенденція й щодо порушення стандартів у гендерній тематиці, які можна умовно розділити на дві групи: формування/підтримання гендерних стереотипів та використання некоректної лексики щодо жінок. За нашими даними, у мас-медійних матеріалах, героями/експертами яких є жінки, автори допускають презентацію жінки як сексуального об'єкта, підкреслюють її більш низький рівень інтелектуальних здібностей, заперечують ділові якості жінки-політика тощо. Наприклад, ось як в одному журналістському матеріалі журналіст допускає принизливі характеристики жінки-слідчої: „*Одесса: пьяная следовательница устроила ДТП, а потом показала 'стрептиз'*“ (Таймер. – 1. 8. 2018).

Найактивніше некоректна та образлива лексика в аналізованих медіа стосувалася представників ЛГБТ. Найпоширенішими порушеннями виявилися трансляція і тиражування негативних стереотипів про ЛГБТ, позиціонування групи як джерела загрози, ствердження про неповноцінність та моральні недоліки, як-от: „*Священники окропили центр Одессы святой водой после гей-парада*“ (Таймер. – 18. 8. 2018), „*Одесские „свободовцы“ оещают сорвать гей-парад без насилия*“ (Таймер. – 12. 8. 2018).

Некоректне ставлення подекуди траплялося й стосовно людей з обмеженими можливостями, яких у мас-медіа називають „інвалідами“ (замість більш коректного і рекомендованого міжнародними правозахисними організаціями „люди з обмеженими можливостями“), як-от: „*Владелец кафе в Лузановке перекрыл инвалидам доступ на пляж*“ (Таймер. – 12. 7. 2017), „*На II станции Фонтана появится современный пляж для людей с инвалидностью*“ (Таймер. – 15. 2. 2018).

Щодо українсько-російських відносин як джерела мови ворожнечі, то в одеських ЗМІ найактивніше дискурс ненависті стосовно стосунків України-Росії проявлявся у мас-медійних матеріалах у травневий період, що зумовлено передусім подіями, які сталися в Одесі 2 травня 2015 року⁸.

Саме в цей час з'являється найбільша кількість матеріалів, в яких висвітлюються проблеми „сепаратизму“, які привертають увагу читача досить агресивними заголовковими комплексами, що, у свою чергу, сприяє концентрації негативно-оцінного потенціалу всього мас-медійного матеріалу. Використання «ворожих» мовних одиниць у сильних позиціях тексту не лише свідчить про активізацію маніпулятивних технологій (наприклад, привернення уваги читачів до матеріалу), а й залякування та нагнітання загрози, посилення образу ворога тощо. Порівняйте: „В Одессе на Куликовом поле будут вычислять сепаратистов и „ватников“ (048. – 1. 5. 2017), „В Одессе у коллаборационистов проводят обыски“ (048. – 2. 5. 2017), „В Одессе на сепаратистском автомобиле задержали избитых „ватников“ (048. – 9. 5. 2017), „Одесский „майдановец“ перепуган: в городе живут толпы „ватников“, ждущих своего часа!“ (Таймер. – 9. 5. 2017), „Под Одессой 9 мая обернулось в „ватный“ шабаш“ (<https://www.048.ua/news/1647550>).

Найчастіше „мова ворожнечі“ стосовно українсько-російських відносин має місце у цитованих журналістами матеріалах, що вирізняються різко вираженим негативно-оцінним потенціалом. Порівняйте: „...проклятый Донбасс, это раковая опухоль Украины (Таймер. – 31. 1. 2017), „Майдановка“ из Краматорска: если в Николаеве поднимут голову, мочите их лопатой (Таймер. – 7. 12. 2016), „А что касается предателей: чтоб вы сдохли! Горите вы все в аду! Пусть к каждому из вас придёт злодей, ограбит и убьёт!“ (Таймер. – 27. 2. 2017).

Як бачимо, цитовані матеріали містять не лише негативно-оцінні слова та вислови, а й відкриті погрози, заклики до знищення, що й призводить до розпалювання міжнаціональної ворожнечі та ненависті. У деяких матеріалах простежується емоційне посилення контексту шляхом використання негативних оцінок при характеристиці Донбасу, використання принципу переносу з часткового на загальне, внаслідок чого пересічний споживач інформації може сприйняти: „все, що має відношення до Донбасу, – це зло“. Поряд з цим журналісти часто не дають жодних коментарів, які б дозволили визначити розмежування між позицією автора та героя матеріалу.

---

⁸ Довідково: 2 травня 2015 року в Одесі сталися масові сутички між противниками та сторонниками Євромайдану, внаслідок якого загинула значна кількість людей.

Окрему групу щодо вияву мови ворожнечі становлять українські військовослужбовці, які брали участь у військових діях у Донецькому регіоні: деякі журналісти подають негативні матеріали стосовно цих осіб, називаючи їх „атошниками“, занурюючи ці номінанти в негативний контекст й тим самим створюючи про цих людей негативні стереотипи. Порівняйте: „*В Генштабе заявили, что убитый „атошником“ в Киеве повар одесского ресторана сам виноват*“ (Таймер. – 23. 2. 2018), „*Полиция: „атошники“ убили семью кума Януковича*“ (Таймер. – 15. 2. 2018); „*Пьяный „атошник“ из Ровно пугал жену гранатой – пришлось эвакуировать весь дом*“ (Таймер. – 7. 5. 2018).

Отже, говорячи в цілому про сучасні тенденції вияву „мови ворожнечі“ в одеських медіа, можна визнати, з одного боку, порівняно обмежений діапазон вияву риторики ненависті, про що засвідчує незначний перелік її об'єктів (це передусім українсько-російські відносини, національні та етнічні групи, окремі соціальні групи). Поряд з цим фіксуємо досить стійке вживання окремих негативно-оцінних одиниць, невмотивоване використання некоректних висловів стосовно окремих соціокультурних груп (передусім осіб без місця проживання, людей з обмеженими можливостями, мігрантів, представників ЛГБТ), порушення стандартів у гендерній тематиці, що й створює сприятливі умови для легітимізації „мови ворожнечі“. Досить активно використання мови ворожнечі простежується й при висвітленні правопорушень представниками різних етнічних груп: журналісти, зазначаючи етнічну або національну належність правопорушників, тим самим стверджують про кримінальність певної територіальної чи етнічної групи, про її неповноцінність чи моральні недоліки. У деяких медіатекстах простежується невмотивоване цитування некоректних/ксенофобних висловлювань без коментарів та полеміки.

Цілком очевидно, що активне тиражування таких матеріалів може призводити до формування стійких негативних стереотипів, а також породження нової агресії та ненависті. Адже відомо, мова завжди діє та впливає швидше, ніж ми це помічаємо. Чим більш виразна негативно оцінна характеристика, тим краще вона фіксується у нашій свідомості. Звичка ненавидіти існує довше, ніж толерантність чи вміння розуміти. А „мова ворожнечі“ не лише породжує агресію та злість, а й може підштовхувати до відповідних агресивних дій. Тому сьогодні як ніколи вбачаємо необхідним кожному журналісту діяти за відомим висловом: „Преса – це всі новини світу, але не школа злослів'я“⁹.

---

⁹ Анатолій А. Чічановський, *Світ інформації: особистість, суспільство, держава*, Вид-во „Слов'янський діалог“, Київ, с. 20.

Література

- „Практика використання „мови ворожнечі“ (*hate speech*) українськими ЗМІ“, Київ, 2015, In: osvita.mediasapiens, URL: http://osvita.mediasapiens.ua/mediaprosvita/research/doslidzhennya_praktika_vikoristannya_movi_vorozhnechi_hat_e_speech_ukrainskimi_zmi/.
- Dijk, Van T. A., *The Mass Media Today: Discourses of Domination or Diversity?*, In: Journal of the European Institute for Communication and Cultural, 1995, Vol. 2, URL: <https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/13183222.1995.11008592>.
- *Recommendation NO. R (97) 20 Of the Committee of Ministers to member states on „hate speech“*. URL: <https://rm.coe.int/CoERMPublicCommonSearchServices/DisplayDCTMContent?documentId=0900001680505d5b>.
- Какорина, Екатерина В., *Стилистический облик оппозиционной прессы*, In: Русский язык конца XX столетия (1985–1995), Языки русской культуры, Москва, 1996, с. 409–426.
- Купина, Наталья А., *Тоталитарный язык : словарь и речевые реакции*, Изд-во Урал. ун-та, Екатеринбург, Пермь, 1995, 448 с.
- *Мова ворожнечі та ЗМІ: міжнародні стандарти та підходи: Проект „Без кордонів“ ГО Центр „Соціальна дія“*, Київ, 2015, URL: http://noborders.org.ua/wp-content/uploads/2015/11/guidelines_hatespeech_media.pdf
- *Мова ворожнечі у ЗМІ: якою вона буває та до чого призводить (інфографіка)*, In: Інститут масової інформації, 2014, URL: <http://imi.org.ua/advices/mova-vorojnechi-u-zmi-yakoju-vona-buvae-ta-do-chogo-prizvodit-infografika/>.
- *Мова ворожнечі: які висловлювання не можна поширювати в ЗМІ?*, In: Центр демократії та верховенства права, 2017, URL: <http://cedem.org.ua/consultations/mova-vorozhnechi-yaki-vyslovlyuvannya-ne-mozhna-poshyruvaty-v-zmi/>.
- Прихода, Яна, *Зломова у газетному тексті, або наслідки свободи називання зла*, In: Медіа-атака : матеріали Міжнародної конференції „Медіаосвіта як частина громадянської освіти“, Західноукраїнський медіа-центр „Нова журналістика“, Львів, 2002, с. 28–31.
- Рускевич, Катерина, *Риторика ненависти*, URL: <http://liva.com.ua/ritorika-nenavisti.html>.
- Чічановський, Анатолій А., *Світ інформації: особистість, суспільство, держава*, Вид-во „Слов’янський діалог“, Київ, 52 с.

Tetiana KUZNIETSOVA

**THE RHETORIC OF HATRED IN MODERN MEDIA:
THE UKRAINE CONTEXT**

The article is devoted to the problem of displaying the hate speech in contemporary Ukrainian media. In particular, the monitoring results of the Odessa mass media conducted during the period of 2016–2018 are presented, which show the main tendencies of the hate speech. It was established that the main objects of hate in the Odessa mass media are Ukrainian-Russian relations, representatives of ethnic and national groups, residents of separate regions and separate social groups. Representatives of ethnic and national groups became the „most powerful“ object in terms of intensifying hostility during the analyzed period. According to our data, in relation to these groups, journalists are expected to use incorrect characteristics, negative context, unjustified human belonging to a certain ethnic group. The used cited materials (without journalistic commentary) contain not only negative words and sayings, but also open threats, appeals for destruction, which lead to incitement to interethnic hostility and hatred. Some materials trace the emotional context of the context by using incorrect names and negative evaluations.

Key words: hate speech, mass media, media text, discourse of hatred, discrimination, communication, communicative environment of Ukraine